



Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

21 februari 2013 *

”Unionsmedborgarskap — Fri rörlighet för arbetstagare — Principen om likabehandling — Artikel 45.2 FEUF — Förordning (EEG) nr 1612/68 — Artikel 7.2 — Direktiv 2004/38/EG — Artikel 24.1 och 24.2 — Undantag från principen om likabehandling med avseende på bistånd till uppehälle för studier i form av studiebidrag eller studielån — Unionsmedborgare som studerar i en mottagande medlemsstat — Avlönat arbete före och efter det att studierna påbörjats — Huvudsyftet med inresan i den mottagande medlemsstaten — Betydelse för ställningen som arbetstagare och för rätten till studiebidrag”

I mål C-46/12,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Ankenævnet for Statens Uddannelsesstøtte (Danmark) genom beslut av den 24 januari 2012, som inkom till domstolen den 26 januari 2012, i målet

L.N.

mot

Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden M. Ilešić samt domarna E. Jarašiūnas, A. Ó Caoimh (referent), C. Toader och C.G. Fernlund,

generaladvokat: Y. Bot,

justitiesekreterare: handläggaren C. Strömholm,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 28 november 2012,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Danmarks regering, genom V. Pasternak Jørgensen och C. Thorning, båda i egenskap av ombud,
- Norges regering, genom E. Leonhardsen, M. Emberland och B. Gabrielsen, samtliga i egenskap av ombud,
- Europeiska kommissionen, genom D. Roussanov och C. Barslev, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: danska.

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 7.1 c och artikel 24.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, s. 77, rättad i EUT L 229, 2004, s. 35 och i EUT L 197, 2005, s. 34).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan L.N. och Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsesstøtte (styrelsen för högre utbildning och studiestöd, nedan kallad styrelsen) och avser styrelsens beslut att inte bevilja L.N. studiestöd.

Tillämpliga bestämmelser

Unionslagstiftningen

Förordning (EEG) nr 1612/68

- 3 I artikel 7 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33) föreskrivs följande:

”1. En arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat får inom en annan medlemsstats territorium inte på grund av sin nationalitet behandlas annorlunda än landets egna arbetstagare i fråga om anställnings- och arbetsvillkor, speciellt vad avser lön, avskedande och, om han eller hon skulle bli arbetslös, återinsättande i arbete eller återanställning.

2. Arbetstagaren skall åtnjuta samma sociala och skattemässiga förmåner som landets medborgare.”

...”

Direktiv 2004/38

- 4 I skälen 1, 3, 10, 20 och 21 i direktiv 2004/38 anges följande:

”(1) Unionsmedborgarskapet ger varje unionsmedborgare en primär, individuell rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorium, med förbehåll för de begränsningar och villkor som fastställs i fördraget och genom de åtgärder som antas för att genomföra detta.

...

- (3) Unionsmedborgarskapet bör vara grundläggande status för medborgarna i medlemsstaterna när de utövar sin rätt att fritt röra sig och uppehålla sig. Det är därför nödvändigt att kodifiera och se över existerande gemenskapsinstrument som var för sig behandlar såväl arbetstagare, egenanställda som studenter och andra inaktiva personer för att förenkla och stärka rätten att fritt röra sig och uppehålla sig för alla unionsmedborgare.

...

- (10) Personer som utövar sin rätt till fri rörlighet bör emellertid inte bli en orimlig belastning för den mottagande medlemsstatens sociala biståndssystem under den första tiden av vistelsen. Därför bör unionsmedborgarnas och deras familjemedlemmars uppehållsrätt under längre tid än tre månader vara underkastad villkor.

...

- (20) Förbudet mot diskriminering på grundval av nationalitet innebär att alla unionsmedborgare och deras familjemedlemmar som med stöd av detta direktiv uppehåller sig i en medlemsstat av den medlemsstaten bör behandlas på samma sätt som dennas medborgare inom områden som omfattas av fördraget, med förbehåll för sådana särskilda bestämmelser som uttryckligen anges i fördraget eller i sekundärlagstiftningen.

- (21) Det bör emellertid lämnas åt den mottagande medlemsstaten att bestämma om den skall bevilja socialt bistånd under de tre första månaderna av uppehållet, eller för en längre tid när det gäller arbetssökande, för andra unionsmedborgare än de som är arbetstagare eller egenföretagare eller som bibehåller denna status eller deras familjemedlemmar, eller bistånd till uppehålle för studier, inklusive yrkesutbildning, innan rätten till permanent uppehåll erhållits till dessa personer.”

- 5 I artikel 3.1 i direktiv 2004/38 föreskrivs att detta direktiv ska tillämpas på alla unionsmedborgare som reser till eller uppehåller sig i en annan medlemsstat än den de själva är medborgare i.

- 6 Artikel 7.1 och 7.3 i direktiv 2004/38 har följande lydelse:

”1. Varje unionsmedborgare skall ha rätt att uppehålla sig inom en annan medlemsstats territorium under längre tid än tre månader om den berörda personen

- a) är anställd eller egenföretagare i den mottagande medlemsstaten, eller
- b) för egen och sina familjemedlemmars räkning har tillräckliga tillgångar för att inte bli en belastning för den mottagande medlemsstatens sociala biståndssystem under vistelsen, samt har en heltäckande sjukförsäkring som gäller i den mottagande medlemsstaten, eller

c)

- är inskriven vid en privat eller statlig institution, som är erkänd eller finansierad av den mottagande medlemsstaten på grundval av dess lagstiftning eller administrativa praxis, med huvudsyftet att bedriva studier eller genomgå en yrkesutbildning
- samt har en heltäckande sjukförsäkring som gäller i den mottagande medlemsstaten samt avger en försäkrans till den behöriga nationella myndigheten, i form av en förklaring eller på något annat valfritt likvärdigt sätt, om att han har tillräckliga tillgångar för att kunna försörja sig själv och familjen, så att de inte blir en belastning för den mottagande medlemsstatens sociala biståndssystem under deras vistelseperiod ...

...

3. Vid tillämpningen av punkt 1 a skall en unionsmedborgare som inte längre är arbetstagare eller egenföretagare behålla sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare i följande fall:

...

d) Om personen inleder en yrkesutbildning. Om han eller hon inte är ofrivilligt arbetslös skall ställningen som arbetstagare kvarstå endast om yrkesutbildningen har ett samband med den tidigare sysselsättningen.”

7 Artikel 24 i direktiv 2004/38, med rubriken ”Likabehandling”, har följande lydelse:

”1. Om inte annat följer av sådana specifika bestämmelser som uttryckligen anges i fördraget och sekundärlagstiftningen skall alla unionsmedborgare som enligt detta direktiv uppehåller sig i den mottagande medlemsstaten åtnjuta samma behandling som den medlemsstatens egna medborgare inom de områden som omfattas av fördraget. Även familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat, men som har uppehållsrätt eller permanent uppehållsrätt, skall åtnjuta denna rättighet.

2. Genom undantag från punkt 1 skall den mottagande medlemsstaten inte vara skyldig att bevilja socialt bistånd under uppehållets första tre månader, eller i förekommande fall den längre period som anges i artikel 14.4 b, och heller inte innan permanent uppehållsrätt beviljats vara skyldig att bevilja bistånd till uppehälle för studier inklusive yrkesutbildning i form av studiebidrag eller studielån till andra personer än anställda eller egenföretagare, personer som behåller sådan ställning eller deras familjemedlemmar.”

Den danska lagstiftningen

8 2a § andra och fjärde styckena i den konsoliderade lagen nr 661 av den 29 juni 2009 om statligt studiestöd (L 95, *Folketingstidende* 2005–2006, tillägg A, s. 2854) har följande lydelse:

”...

2. Studerande som är unionsmedborgare eller medborgare i en stat inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet [EES] och deras familjemedlemmar kan få studiestöd för utbildning i Danmark och i utlandet enligt de villkor som följer av unionsrätten och EES-avtalet. Unionsmedborgare och medborgare i stater inom EES som inte är arbetstagare eller egenföretagare i Danmark och deras familjemedlemmar har rätt till utbildningsstöd först efter fem års vistelse i Danmark ...

...

4. Undervisningsministern kan fastställa bestämmelser om utländska medborgares rätt till studiestöd för utbildning i Danmark och i utlandet.”

9 2a § andra stycket i den konsoliderade lagen nr 661 genomförs genom 67 § i förordning nr 455 av den 8 juni 2009 om statligt studiestöd (Bekendtgørelse nr 455 af den 8. juni 2009 om statens uddannelsesstøtte). 67 § har följande lydelse:

”En unionsmedborgare som är arbetstagare eller egenföretagare i Danmark enligt unionsrättsliga bestämmelser kan få stöd för att genomföra en utbildning i Danmark eller i utlandet på samma villkor som gäller för en dansk medborgare. Såsom arbetstagare eller egenföretagare enligt unionsrättsliga bestämmelser anses även en unionsmedborgare som tidigare har varit arbetstagare eller egenföretagare i Danmark när det finns ett innehållsmässigt och tidsmässigt samband mellan utbildningen och det

tidigare arbetet i Danmark, samt en ofrivilligt arbetslös som på grund av skäl hänförliga till hälsan eller strukturförhållanden på arbetsmarknaden har behov av omskolning för att kunna arbeta i ett yrke som saknar innehållsmässigt eller tidsmässigt samband med det tidigare arbetet i Danmark.”

- 10 Enligt 3 § i förordning nr 474 av den 12 maj 2011 om uppehållsrätt i Danmark för utlänningar som omfattas av Europeiska unionens bestämmelser (Bekendtgørelse nr 474 af den 12. maj 2011 om ophold i Danmark for udlændinge, der er omfattet af Den Europæiske Unions regler (EU-opholdsbekendtgørelsen)) gäller följande:

”1. En unionsmedborgare som är arbetstagare eller egenföretagare, inbegripet tjänsteleverantörer, i Danmark har rätt att vistas i landet utöver de tre månader som följer av 2 § första stycket i utlänningslagen.

2. En unionsmedborgare som tidigare har omfattats av första stycket men nu inte längre är yrkesverksam bevarar sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare

- 1) om unionsmedborgaren är tillfälligt förhindrad att arbeta på grund av sjukdom eller en olycka,
- 2) om unionsmedborgaren är ofrivilligt arbetslös efter att ha varit anställd eller egenföretagare i mer än ett år, vilket är vederbörligen fastställt, och har anmält sig som arbetssökande vid arbetsförmedlingen,
- 3) om unionsmedborgaren är ofrivilligt arbetslös efter det att ett tidsbegränsat anställningsavtal på mindre än ett år har löpt ut, vilket är vederbörligen fastställt, och har anmält sig som arbetssökande vid arbetsförmedlingen,
- 4) om unionsmedborgaren under de första tolv månaderna ofrivilligt har blivit arbetslös eller ofrivilligt inte längre är egenföretagare, vilket är vederbörligen fastställt, och har anmält sig som arbetssökande vid arbetsförmedlingen, eller
- 5) om unionsmedborgaren antingen påbörjar en yrkesutbildning som har samband med den tidigare yrkesverksamheten eller är ofrivilligt arbetslös och påbörjar en valfri yrkesutbildning.

3. En unionsmedborgare som omfattas av andra stycket punkterna 3 eller 4 bevarar sin ställning som arbetstagare eller egenföretagare i sex månader.

4. En unionsmedborgare som har rest in i landet för att söka arbete har rätt att vistas där som arbetssökande i sex månader från tidpunkten för inresan. Därefter har vederbörande rätt att vistas i landet som arbetssökande så länge det kan dokumenteras att han fortfarande söker arbete och faktiskt har möjlighet att få en anställning.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

- 11 L.N., som är unionsmedborgare men vars nationalitet den hänskjutande domstolen inte har angett, reste in i Danmark den 6 juni 2009.
- 12 Den 10 juni 2009 fick L.N. ett erbjudande om heltidsarbete hos ett internationellt bolag för partihandel.
- 13 Den 29 juni 2009 erhöll L.N. från den regionala statsförvaltningen (nedan kallad statsförvaltningen) ett registreringsbevis som arbetstagare, vilket utställdes med stöd av 3 § i förordning nr 474.

- 14 Det framgår av handlingarna att L.N. hade ansökt om att bli antagen vid Copenhagen Business School (nedan kallad CBS) innan ansökningstiden löpte ut den 15 mars 2009, och därmed före inresan i Danmark.
- 15 Den 10 augusti 2009 lämnade L.N. in en ansökan om studiestöd från och med september 2009.
- 16 Den 10 september 2009 påbörjade L.N. studierna vid CBS. L.N. sade därför upp sitt arbete hos bolaget för partihandel men har därefter utfört annat avlönat arbete på deltid.
- 17 Den 27 oktober 2009 avslog styrelsen L.N:s ansökan om studiestöd.
- 18 Den 30 oktober 2009 överklagade L.N. beslutet till Ankenævnet for Statens Uddannelsesstøtte och gjorde härvid gällande att han hade ställning som "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF samt att han hade rätt till studiestöd.
- 19 Den 7 december 2009 bad styrelsen statsförvaltningen om upplysning angående huruvida L.N. uppfyllde villkoren för att kunna betraktas som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF. Statsförvaltningen uppgav inledningsvis genom skrivelse av den 11 december 2009 att L.N. skulle anses vara "arbetstagare" under perioden 29 juni 2009–10 september 2009. Statsförvaltningen ändrade därefter genom skrivelse av den 12 april 2010 grunden för L.N:s uppehållsrätt från arbetstagare till studerande, eftersom han hade rest in i Danmark med huvudsyftet att studera.
- 20 Genom skrivelse av den 28 september 2010 överlämnade styrelsen ärendet till den hänskjutande domstolen. I denna skrivelse anförde styrelsen att det i bevishänseende skulle beaktas att L.N. hade rest in i Danmark med syftet att studera där, eftersom han hade lämnat in sin ansökan till CBS före ankomsten till Danmark och eftersom han påbörjat sina studier kort därefter. Enligt styrelsen uppfyllde därför inte L.N. villkoren för att kunna betraktas som arbetstagare.
- 21 Den 31 augusti 2011 hänvände sig den hänskjutande domstolen till styrelsen och bad om en redogörelse för huruvida L.N. omfattades av det unionsrättsliga begreppet arbetstagare. Den hänskjutande domstolen bad samtidigt styrelsen att vända sig till statsförvaltningen för att precisera samma omständigheter. Styrelsen anförde att det enligt dess uppfattning saknades anledning att ifrågasätta statsförvaltningens tidigare avgörande om grunden för L.N:s uppehållsrätt.
- 22 Den hänskjutande domstolen anser att artikel 7.1 c och artikel 24.2 i direktiv 2004/38 ska tolkas så, att en person som betraktas som studerande inte har rätt till bistånd till uppehälle för studier även om denna person samtidigt har ställning av "arbetstagare". Den hänskjutande domstolen fäster avseende vid att en studerande i artikel 7.1 c i direktivet definieras som en person är inskriven vid en privat eller statlig institution "med huvudsyftet att bedriva studier".
- 23 Under dessa omständigheter beslutade Ankenævnet for Statens Uddannelsesstøtte att vilandeförklara målet och att hänskjuta följande tolkningsfråga till domstolen:

"Ska artikel 7.1 c jämförd med artikel 24.2 i direktiv 2004/38 tolkas så, att en medlemsstat (den mottagande medlemsstaten) vid bedömningen av om en person ska anses vara arbetstagare med rätt till bistånd till uppehälle för studier kan beakta att personen har rest in i medlemsstaten med huvudsyftet att genomgå en utbildning med följd att den mottagande medlemsstaten enligt artikel 24.2 i direktivet inte har skyldighet att bevilja denna person bistånd?"

Prövning av tolkningsfrågan

- 24 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 7.1 c och artikel 24.2 i direktiv 2004/38 ska tolkas så, att en unionsmedborgare som studerar i en mottagande medlemsstat och arbetar där parallellt med studierna kan nekas bistånd till uppehälle för studier som beviljas medborgare i denna medlemsstat med motiveringen att personen rest in i den berörda medlemsstaten med huvudsyftet att studera.
- 25 Domstolen erinrar inledningsvis om att artikel 20.1 FEUF stadgar att varje person som är medborgare i en medlemsstat ska vara unionsmedborgare.
- 26 Såväl studerande som kommer från andra medlemsstater än den mottagande medlemsstaten och studerar i sistnämnda medlemsstat, som medlemsstaternas medborgare, som är "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF, har, förutsatt att de är medborgare i en medlemsstat, ställning som unionsmedborgare.
- 27 Såsom domstolen har uttalat vid upprepade tillfällen är ställningen som unionsmedborgare avsedd att vara den grundläggande ställningen för medlemsstaternas medborgare, så att medborgare som befinner sig i samma situation behandlas lika i rättsligt hänseende inom ramen för EUF-fördragets materiella tillämpningsområde, oberoende av nationalitet och med förbehåll för de undantag som föreskrivs uttryckligen i det avseendet (dom av den 20 september 2001 i mål C-184/99, Grzelczyk, REG 2001, s. I-6193, punkt 31, och av den 11 juli 2002 i mål C-224/98, D'Hoop, REG 2002, s. I-6191, punkt 28).
- 28 Alla unionsmedborgare kan således åberopa förbudet mot diskriminering på grund av nationalitet i artikel 18 FEUF – vilket preciseras såväl i andra bestämmelser i fördraget som i artikel 24 i direktiv 2004/38 – i alla situationer som omfattas av unionsrättens materiella tillämpningsområde. Här i begrips bland annat situationer som avser utövandet av de grundläggande friheterna, vilka regleras i bland annat artikel 45 FEUF, samt utövandet av rätten att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier, vilken föreskrivs i artikel 21 FEUF (se, bland annat, dom av den 12 maj 1998 i mål C-85/96, Martínez Sala, REG 1998, s. I-2691, punkt 63, domen i det ovannämnda målet Grzelczyk, punkterna 32 och 33, dom av den 15 mars 2005 i mål C-209/03, Bidar, REG 2005, s. I-2119, punkterna 32 och 33, och dom av den 4 oktober 2012 i mål C-75/11, kommissionen mot Österrike, punkt 39).
- 29 Domstolen har dessutom understrukit att ingenting i fördragstexten tyder på att studerande som är unionsmedborgare fräntas de rättigheter som unionsmedborgare åtnjuter enligt fördraget när de flyttar till en annan medlemsstat för att studera där, inklusive de rättigheter som tillkommer unionsmedborgare om de utför avlönat arbete i den mottagande medlemsstaten (se, för ett liknande resonemang, domarna i de ovannämnda målen Grzelczyk, punkt 35, och Bidar, punkt 34).
- 30 Härav följer att en unionsmedborgare som studerar i en mottagande medlemsstat, eller som utför avlönat arbete i denna stat och är "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF, kan göra gällande sin rätt enligt artiklarna 18 FEUF, 21 FEUF och/eller artikel 45 FEUF att fritt röra sig och uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten utan att utsättas för direkt eller indirekt diskriminering på grund av nationalitet.
- 31 Såväl den danska som den norska regeringen har emellertid gjort gällande att artikel 7.1 c i direktiv 2004/38 jämförd med artikel 24.2 i samma direktiv ska tolkas så, att en unionsmedborgare som studerar i den mottagande medlemsstaten på heltid och som har rest in i medlemsstaten i detta syfte kan nekas rätt till bistånd till uppehälle för studier de första fem åren av sin vistelse även om personen i fråga bedriver deltidsarbete parallellt med studierna.

- 32 Domstolen erinrar i detta sammanhang om att det i artikel 24.2 i direktiv 2004/38 föreskrivs att den mottagande medlemsstaten inte är skyldig, innan permanent uppehållsrätt har beviljats, att bevilja bistånd till uppehälle för studier inklusive yrkesutbildning i form av studiebidrag eller studielån till andra personer än anställda eller egenföretagare, personer som behåller sådan ställning eller deras familjemedlemmar.
- 33 Såsom undantag från principen om likabehandling, vilken föreskrivs i artikel 18 FEUF, och för vilken artikel 24.1 i direktiv 2004/38 endast utgör ett konkret uttryck, ska artikel 24.2 enligt domstolens praxis tolkas strikt och i överensstämmelse med bestämmelserna i fördraget, inklusive bestämmelserna om unionsmedborgarskap och arbetskraftens fria rörlighet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 4 juni 2009 i de förenade målen C-22/08 och C-23/08, Vatsouras och Koupatantze, REG 2009, s. I-4585, punkt 44, samt domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Österrike, punkterna 54 och 56).
- 34 Enligt de upplysningar som tillhandahållits domstolen utgör det bistånd som L.N. har ansökt om bistånd till uppehälle i form av studiebidrag. Detta stöd kan således omfattas av undantaget från principen om likabehandling i artikel 24.2 i direktiv 2004/38.
- 35 Det framgår emellertid tydligt av ordalydelsen i sistnämnda bestämmelse att ett sådant undantag varken kan göras gällande i förhållande till personer som har beviljats permanent uppehållsrätt eller mot "anställda eller egenföretagare, personer som behåller sådan ställning eller deras familjemedlemmar".
- 36 Även om det är korrekt att det i artikel 7.1 c i direktiv 2004/38 föreskrivs att en unionsmedborgare ska ha rätt att uppehålla sig inom en annan medlemsstats territorium under längre tid än tre månader om den berörda personen "är inskriven vid en privat eller statlig institution" i den mening som avses i denna bestämmelse "med huvudsyftet att bedriva studier" innebär den sista preciseringen inte att en unionsmedborgare som uppfyller dessa villkor per automatik förlorar ställningen som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF.
- 37 Det framgår av beslutet att begära förhandsavgörande och av de yttranden som inkommit till domstolen att L.N. heltidsarbetade från den tidpunkt han ankom till den mottagande medlemsstaten och att han, efter att ha börjat studera, arbetade deltid.
- 38 Det framgår vidare av handlingarna att L.N. nekades studiestöd med motiveringen att han rest in i den mottagande medlemsstaten med huvudsyftet att studera, och att syftet med hans vistelse i Danmark, enligt behöriga nationella myndigheter, således innebär att han inte är "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF.
- 39 Domstolen erinrar emellertid om att det framgår av fast rättspraxis att begreppet "arbetstagare", i den mening som avses artikel 45 FEUF, är ett självständigt unionsrättsligt begrepp som inte ska tolkas restriktivt (se, för ett liknande resonemang, bland annat dom av den 3 juli 1986 i mål 66/85, Lawrie-Blum, REG 1986, s. 2121, punkt 16, svensk specialutgåva, volym 8, s. 661, av den 21 juni 1988 i mål 197/86, Brown, REG 1988, s. 3205, punkt 21, svensk specialutgåva, volym 9, s. 489, av den 26 februari 1992 i mål C-3/90, Bernini, REG 1992, s. I-1071, punkt 14, och av den 6 november 2003 i mål C-413/01, Ninni-Orasche, REG 2003, s. I-13187, punkt 23).
- 40 Detta begrepp ska dessutom definieras enligt de objektiva kriterier som kännetecknar ett anställningsförhållande, med beaktande av de berörda personernas rättigheter och skyldigheter. Det viktigaste kännetecknet för ett anställningsförhållande är att en person under en viss tid mot ersättning utför arbete åt en annan person under dennes ledning (se domarna i de ovannämnda målen Lawrie-Blum, punkt 17, Ninni-Orasche, punkt 24, och i de ovannämnda förenade målen Vatsouras och Koupatantze, punkt 26).

- 41 Varken den låga ersättningsnivån, frågan om varifrån medlen till ersättningen kommer, den berörda personens högre eller lägre produktivitet eller den omständigheten att vederbörande endast arbetar ett mindre antal timmar i veckan utesluter att en person anses som "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Lawrie-Blum, punkt 21; av den 31 maj 1989 i mål 344/87, Bettray, REG 1989, s. 1621, punkt 15, och domen i det ovannämnda målet Bernini, punkt 16).
- 42 För att kunna betecknas som arbetstagare krävs det emellertid att den berörda personen utför ett faktiskt och verkligt arbete som inte utförs i så liten omfattning att det framstår som rent marginellt och underordnat (se, bland annat, dom av den 23 mars 1982 i mål 53/81, Levin, REG 1982, s. 1035, svensk specialutgåva, volym 6, s. 335, punkt 17, samt domen i de ovannämnda förenade målen Vatsouras och Koupatantze, punkt 26 och där angiven rättspraxis).
- 43 Vid bedömningen av om detta villkor är uppfyllt ska den hänskjutande domstolen grunda sig på objektiva kriterier och göra en helhetsbedömning av alla de omständigheter i målet som avser arten av såväl det aktuella arbetet som anställningsförhållandet i fråga (domen i det ovannämnda målet Ninni-Orasche, punkt 27).
- 44 Prövningen av om samtliga omständigheter som kännetecknar ett anställningsförhållande – i syfte att avgöra om det avlönade arbete som L.N. har utfört före och efter det att han började studera var faktiskt och verkligt och om L.N. således är arbetstagare – ankommer således på den hänskjutande domstolen. Det är nämligen enbart den hänskjutande domstolen som har direkt kunskap om de faktiska omständigheterna i det nationella målet och det är därför denna domstol som är bäst ägnad att göra de nödvändiga bedömningarna.
- 45 Eftersom beslutet att begära förhandsavgörande inte innehåller några upplysningar som reser tvivel om den omständigheten att anställningsförhållandet mellan L.N. och hans arbetsgivare uppvisar de kännetecken som angetts i punkt 40 i denna dom, ankommer det på den hänskjutande domstolen att bland annat kontrollera att inte det avlönade arbete som L.N. utför är av så liten omfattning att det framstår som rent marginellt och underordnat.
- 46 Vad beträffar den danska och den norska regeringens argument att den omständigheten att L.N. vid sin inresa i Danmark avsåg att studera där innebär att han inte är "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF, är det tillräckligt att precisera att omständigheter som avser den aktuella personens beteende före och efter anställningsperioden saknar betydelse när det ska fastställas huruvida en sådan ställning som avses i denna artikel föreligger. Sådana omständigheter har nämligen inget samband med de objektiva kriterier som angetts i den rättspraxis som det har erinrats om i punkt 40 i denna dom (domen i det ovannämnda målet Ninni-Orasche, punkt 28).
- 47 Domstolen erinrar härvidlag om att definitionen av begreppet "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF är ett uttryck för kravet, ouppslösligt förbundet med själva principen om arbetskraftens fria rörlighet, att de förmåner som stadgas i unionsrätten med avseende på denna frihet, endast kan åberopas av personer som verkligen utför eller seriöst önskar att utföra avlönat arbete. Definitionen innebär emellertid inte att rätten till denna frihet kan göras beroende av vilka syften en medborgare i en medlemsstat må ha haft för att resa in eller uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten, förutsatt att personen i fråga där utför eller önskar utföra ett verkligt och faktiskt arbete. När detta villkor är uppfyllt saknar arbetstagarens bevekelsegrunder för att söka arbete i den mottagande medlemsstaten betydelse och kan inte beaktas (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Levin, punkterna 21 och 22, samt av den 23 september 2003 i mål C-109/01, Akrich, REG 2003, s. I-9607, punkt 55).

- 48 För den händelse att den hänskjutande domstolen skulle finna att L.N. är "arbetstagare" i den mening som avses i artikel 45 FEUF kan det konstateras att det strider mot den rätt till likabehandling som tillkommer unionsmedborgare i egenskap av arbetstagare att neka en sådan medborgare bistånd till uppehålle för studier.
- 49 En unionsmedborgare som har utnyttjat arbetskraftens fria rörlighet enligt artikel 45 FEUF har nämligen enligt artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 samma sociala förmåner som den mottagande medlemsstatens medborgare.
- 50 Domstolen har redan funnit att bistånd till uppehålle för studier utgör en social förmån i den mening som detta uttryck används i artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 (se dom av den 21 juni 1988 i mål 39/86, Lair, REG 1988, s. 3161, punkterna 23 och 24, svensk specialutgåva, volym 9, s. 475, samt domen i det ovannämnda målet Bernini, punkt 23).
- 51 Mot bakgrund av vad som har anförts ovan ska tolkningsfrågan besvaras med att artikel 7.1 c och artikel 24.2 i direktiv 2004/38 ska tolkas så, att en unionsmedborgare som studerar i en mottagande medlemsstat och där parallellt utför ett faktiskt och verkligt avlönat arbete av sådant slag att den berörda personen har ställning som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF inte får nekas bistånd till uppehålle för studier som beviljas medborgare i denna medlemsstat. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera de faktiska omständigheterna i syfte att bedöma om det arbete som utförts av sökanden i det nationella målet är tillräckligt för att han ska anses ha en sådan ställning. Den omständigheten att den berörda personen har rest in i den mottagande medlemsstaten med huvudsyftet att studera saknar betydelse för att fastställa om han har ställning som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF och därmed för frågan om han har rätt till nämnda bistånd på samma villkor som en medborgare i den mottagande medlemsstaten enligt artikel 7.2 i förordning nr 1612/68.

Rättegångskostnader

- 52 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

Artiklarna 7.1 c och 24.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG ska tolkas så, att en unionsmedborgare som studerar i en mottagande medlemsstat och där parallellt utför ett faktiskt och verkligt avlönat arbete av sådant slag att den berörda personen har ställning som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF inte får nekas bistånd till uppehålle för studier som beviljas medborgare i denna medlemsstat. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera de faktiska omständigheterna i syfte att bedöma om det arbete som utförts av sökanden i det nationella målet är tillräckligt för att han ska anses ha en sådan ställning. Den omständigheten att den berörda personen har rest in i den mottagande medlemsstaten med huvudsyftet att studera saknar betydelse för att fastställa om han har ställning som arbetstagare i den mening som avses i artikel 45 FEUF och därmed för frågan om han har rätt till nämnda bistånd på samma villkor som en medborgare i den mottagande medlemsstaten enligt artikel 7.2 i rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen.

Underskrifter